

УДК 37.02 (477) (092)

АЛЛА БОЙКО

(Полтава)

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ В ПЕРСОНАЛЯХ: ІННОВАЦІЙНИЙ КУРС КАФЕДРИ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА АНДРАГОГІКИ

Уперше зроблена спроба підійти до змісту і методики вивчення педагогіки на підґрунті сучасних досягнень гуманітарних наук та історико-педагогічного вітчизняного досвіду минулого, представленого у творчій діяльності 22 видатних українських педагогів. Структуру і зміст курсу вибудовано з урахуванням закономірностей розвитку педагогічного знання і логіки цілісного педагогічного процесу. По-новому, на основі принципів історизму, наукової об'єктивності, плюралізму, елективності, толерантності, єдності теорії і практики, національних і загальнолюдських цінностей розкрито головні віхи творчої біографії кожного педагога, висвітлено зміст наукової і практичної педагогічної діяльності, проаналізовано основні праці. У логіці викладу й змісті матеріалу враховано специфіку й основні ланки пізнавального процесу (сприйняття, осмислення, засвоєння, запам'ятовування, закріплення і використання на практиці), базові психологічні поняття (діяльність, свідомість, потреби, мотиви тощо). Головна увага зосереджується на формуванні педагогічно доцільних, морально-естетичних, гуманних стосунків центральних суб'єктів цілісного педагогічного процесу – вчителя і учня.

Ключові слова: історія української педагогіки в персоналях, інноваційний курс, кафедра загальної педагогіки та андрагогіки, інтернаціоналізація суспільства, навчальний модуль, науковий підхід, методичний комплекс.

Учителі – це не лише ті, кого ми бачимо в класі. Вчителі цих учителів, учителі минулого – також наші вчителі. Вони втрували нам дорогу. Вони залишили нам книги, створили для нас посібники, розробили методи. У чомусь можна з ними не погоджуватися, але й у цьому випадку вони залишаються нашими вчителями.

М. І. Пирогов

Суспільство розвивається і вища школа, як джерело професійної освіти і виховання, зобов'язана адекватно реагувати на його потреби, розробляючи нові й удосконалюючи діючі навчальні системи й технології, підручники та посібники, звертаючись до великого педагогічного досвіду нашого народу. У всьому цьому є велика мудрість пізнання об'єктивного внеску свого народу в ту чи іншу галузь науки і культури, але з урахуванням часу і власного «Я»,

з відповідальним ставленням, у даному випадку – до педагогічних надбань нації, що передані нам як безцінний дарунок.

Ураховуючи світову інтернаціоналізацію суспільного життя та інтеграційні процеси, після ґрунтовної експериментальної перевірки, за рішенням ради Полтавського державного педагогічного університету кафедра загальної педагогіки та андрагогіки перейшла до інтегрованого викладання і вивчення дисциплін педагогічного циклу. Була видана «Програма з педагогіки. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки» [2], потім підготовлений підручник «Педагогіка. Інтегрований курс. Модульний зміст та розподіл навчального матеріалу (I, II, III, IV модулі)» [5]. Після значного вдосконалення здійснено друге видання програми «Інтегрований курс теорії та історії педагогіки» [9] і водночас – посібника «Методика викладання і вивчення інтегрованого курсу. Теорія та історія педагогіки» [4], у якому представлено педагогічний зміст комп'ютерної програми з теорії та історії педагогіки, методичні основи впровадження рейтингової 100-бальної системи вивчення і оцінювання знань студентів, модульні підсумкові контрольні роботи, завдання і питання для контролю і самостійної роботи студентів, тести для самоконтролю знань, тести для самоаналізу й самооцінки навчальної діяльності майбутніх учителів.

Методичний комплекс, розроблений кафедрою, був рекомендований Міністерством освіти до впровадження в практику педагогічних навчальних закладів України як альтернативний варіант. У даний час продовжується творча праця колективу кафедри загальної педагогіки та андрагогіки над подальшим методичним забезпеченням інтегрованого курсу педагогіки. Видана «Комп'ютерна програма з інтегрованого курсу теорії та історії педагогіки» [3], підготовлена «Програма професійного самовдосконалення майбутнього вчителя» відповідно курсу навчання студентів, розробляється «Методика організації самостійної роботи», тобто все, що надає роботі педагога системності, технологічності, інструментальності. Видана друга частина підручника «Педагогіка. Інтегрований курс (V, VI, VII, VIII модулі)» [5, 6], нарешті – підручник «Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги» [8] урівноважує обсяги матеріалів з теорії та історії педагогіки при вивченні інтегрованого курсу.

Науковим підходом, що об'єднує програму, посібники і підручники, є відносницький. Він дозволяє акцентувати увагу на особистостях студента і викладача, учня і вчителя, їх взаємодії, відносинах, спілкуванні. Отже, авторський колектив розвиває і впроваджує в життя нову, гуманістичну, суб'єкт-суб'єктну парадигму виховання [1].

Уперше зроблена спроба підійти до змісту і методики вивчення педагогіки на підґрунті сучасних досягнень гуманітарних знань та історико-педагогічного вітчизняного досвіду минулого, представленого у творчій діяльності видатних українських педагогів. Структура і зміст вибудовані з урахуванням закономірностей розвитку педагогічного знання і логіки цілісного педагогічного процесу. По-новому, на основі принципів історизму, наукової об'єктивності, плюралізму, елективності, толерантності, єдності теорії і практики, національних і загальнолюдських цінностей розкриваються головні віхи творчої біографії кожного діяча педагогічної науки, висвітлюється зміст наукової і практичної педагогічної діяльності, аналізуються основні праці. У логіці викладу й змісті матеріалу враховується специфіка і основні ланки пізнавального процесу (сприйняття, осмислення, освоєння, запам'ятовування,

закріплення і використання на практиці), базові психологічні поняття (діяльність, свідомість, потреби, мотиви тощо). Головна увага зосереджується на формуванні педагогічно доцільних, морально-естетичних, гуманних стосунків центральних суб'єктів цілісного педагогічного процесу – вчителя і учня.

Загальна аналітико-синтетична концепція та окремі концепції курсу, як і всього інноваційного навчального комплексу, полягають у інтеграції на національному ґрунті історичних та логіко-теоретичних педагогічних знань, а також – диференціації методики їх вивчення і викладання для забезпечення гуманістично-особистісної орієнтації у формуванні майбутнього вчителя. Аналітико-синтетична концепція сприяє доступності матеріалу і виділенню сутності в діяльності певного педагога.

Підготовка курсу зумовлена такими нагальними потребами:

по-перше, ґрунтовного ознайомлення майбутніх бакалаврів, спеціалістів і магістрів педагогічної освіти з педагогічною спадщиною найвидатніших українських педагогів;

по-друге, вивчення цілісного процесу становлення вітчизняної історико-педагогічної науки з урахуванням її національних особливостей у контексті розвитку педагогічної творчості 22 українських педагогів;

по-третє, виявлення в спадщині видатних педагогів провідних тенденцій, наукових ідей, узагальнення творчого досвіду навчання і виховання, що впливали на позитивну трансформацію ціннісних основ українського соціуму;

по-четверте, визначення шляхів оновлення педагогічного процесу в сучасних умовах, здійснення актуалізації всього цінного з теорії і практики цих педагогів в соціально-економічних реаліях сьогодення;

по-п'яте, досягти на основі педагогічних здобутків минулого підвищення результативності вивчення предметів педагогічного циклу, забезпечення відповідного престижу педагогічної науки, затребуваності її знань;

по-шосте, прискорення розвитку в майбутніх фахівців професійних мотивів та інтересів, а також набуття досвіду і потреб неперервної самостійної діяльності.

Отже, передусім необхідністю реформування й удосконалення змісту сучасної багаторівневої підготовки педагогічних кадрів детермінується введення цього курсу.

Значна увага приділена тим педагогічним і психологічним аспектам творчості педагогів, які співзвучні ідеям нової парадигми виховання, зокрема, розуміння дитячої особистості як суб'єкта виховання і навчання, визнання її неповторності та унікальності, орієнтація на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєтворчості. Гуманні, педагогічно доцільні суб'єкт-суб'єктні взаємини вчителя й учнів розглядаються прогресивними педагогами як велика цінність. Вони є умовою, критерієм і результатом виховної діяльності. В основі їх розвитку – реальні можливості успішного інтелектуального та психічного становлення кожної особистості школяра, а також виявлення всього багатства ресурсів педагогічної компетентності вчителя, арсеналу його педагогічних технологій і особистісних якостей. Кожен із представлених педагогів по-своєму підходить до розв'язання цієї проблеми. Саме в різновидності й різноманітності форм, методів і видів діяльності полягає їхня цінність.

Центральною ідеєю курсу є інноваційність та етнізація змісту підготовки вчителя. У зв'язку з цим – повернення українському народові незаслужено

забутих і втрачених імен педагогів, відновлення реального доробку вчених, актуалізація їхніх основних ідей щодо розбудови і відродження національної системи освіти. Значна увага приділяється формуванню українського менталітету, питанням співвідношення національної і загальнолюдської культури, полікультури особистості, вихованню поваги до культур, побуту, традицій інших народів, що населяють Україну, а також вихованню молоді на національно-культурних традиціях українського народу, щоб, інтегруючи досягнення минулого і сучасну інноватику, сформувати громадянина України як частку великого національного і вселюдського «Я». Видатні педагоги зверталися до ідей людинознавства, етнопедагогіки, національно-культурних традицій, декоративно-ужиткового мистецтва, інших культурно-естетичних надбань української нації, щоб «освіжитися святою водою народного генія».

Для курсу відібрано і подаються творчі постаті 22 українських педагогів на основі передусім таких даних:

- вагомості педагогічного доробку і виховного потенціалу спадщини;
- актуальності педагогічної діяльності для відродження і розвитку національної системи освіти в сучасних умовах;
- відповідності програмі з інтегрованого курсу теорії та історії педагогіки.

У залежності від творчої біографії педагога увага акцентувалася:

- а) на громадянськості особистості, вартій наслідування;
- б) на теоретичних ідеалах та ідеях;
- в) практичних результатах і досвіді.

У послідовності викладу біографії і діяльності педагогів збережено принцип хронологічного підходу.

Педагоги, творчу біографію яких уміщено в даному курсі, можуть слугувати прикладом, бути взірцем, професійним ідеалом для майбутніх учителів. У спадщині видатних педагогів правильно підкреслюється, що дитина, безперечно, – в центрі навчально-виховного процесу, однак його організатором був і залишається педагог. З позицій сучасного розвитку педагогічної науки можемо доповнити, що співробітництво і співтворчість учителя і учнів гуртуються на свідомій дисципліні, взаєморозумінні та взаємоповазі педагогів і учнів, їхній взаємовідповідальності й постійному самотворенні.

Виховання як соціальний феномен розвивається разом із суспільством, в якому воно функціонує. Тому його зміст і методика потребує якнайповнішого використання досвіду талановитих педагогів минулого, а також інноваційних ідей сучасних учених і педагогів-практиків. З цією метою на конкретних прикладах розглянуті й актуалізовані найбільш вагомні концепції особистості, що обґрунтовані представниками різних, але визнаних наукових шкіл.

Аналіз і впровадження педагогічної спадщини представлених педагогів вимагає від майбутнього вчителя самоаналізу власної діяльності, знань сучасних науково-педагогічних підходів, урахування досягнень педагогічної теорії та шкільної практики, змін, що відбулися в соціально-економічному житті країни та суспільній свідомості нашого народу.

З цією метою після творчої біографії кожного педагога подається список рекомендованої літератури, сформульовані питання різного творчого рівня та завдання для самопідготовки, індивідуальної й самостійної роботи майбутніх учителів, у т. ч. тестові, для обговорення на семінарських заняттях і для самоконтролю знань студентів. Загальна та окремі концепції, творча спадщина, а

також поняттєво-термінологічний апарат і конкретні наукові досягнення кожного з талановитих педагогів послужать зростанню педагогічної ерудиції майбутніх учителів, стануть своєрідними опорними сигналами у професійній самоосвіті й самовихованні бакалаврів, спеціалістів і магістрів, учителів-практиків.

Зміст курсу передусім спрямований на розвиток інтересу майбутнього вчителя до самоосвітньої діяльності. Тому в його матеріалах проглядається авторська концепція самоосвітньої роботи, розкривається компонентний склад готовності до самоосвіти, моделюється середовище, яке стимулює самоосвітні процеси. Творча діяльність представлених педагогів показує, які вміння і навички самоосвітньої роботи варто засвоїти і як це робити, як удосконалювати самостійну навчальну діяльність та освіту впродовж життя в сучасних соціально-економічних умовах, що постійно змінюються.

Сьогодні гостра потреба відчувається у такій навчальній книзі, де була б розкрита творча біографія зарубіжних класиків педагогіки на основі компаративістського підходу. Запрошуємо спеціалістів порівняльної педагогіки до співтворчості.

Таким чином, курс зумовлено потребами життя, необхідністю створення умов для забезпечення повноцінного національного і громадянського виховання особистості майбутнього педагога, використання з цією метою у повсякденній практичній діяльності загальноосвітньої і вищої школи золотого фонду теорії і досвіду вітчизняної педагогіки. Тому підручник з цього курсу має всі підстави стати повсякденним науково-практичним довідником для студентів і вчителів.

У сучасних соціально-економічних реаліях значення вищої освіти актуалізується. Вона не тільки виконує свою основну функцію – формування професіонала, а й стає обов'язковим етапом у житті людини. Рейтинг будь-якої країни в цивілізованому світі визначається рівнем інтелектуалізації нації і, врешті-решт, – сформованістю особистості вчителя. Це гостро ставить проблему якості вищої педагогічної освіти, а у зв'язку з цим – найповнішого врахування проблем глобалізації, інформатизації, орієнтації на підготовку конкурентоспроможного фахівця з огляду не лише на умови України, а й світовий контекст.

Новий етап осучаснення та оновлення вищої освіти, зокрема педагогічної, заснований на тенденції скерованості навчально-виховного процесу на особистість дитини і майбутнього вчителя. Для практичного втілення названої тенденції потрібно передусім враховувати й розвивати досвід педагогів минулого. У його науковому узагальненні прагнули не допускати порівнянь і дискусій щодо своєрідності їхньої творчості, бо глибоко поважаємо людинотворчі педагогічні ідеї і висновки кожного з них. Аналізуючи педагогічну спадщину з позицій сучасності, намагалися максимально брати до уваги конкретно-історичні обставини соціального і особистого життя, творчості, акцентувати на тому, що є співзвучним інноваційним течіям сучасності, об'єктивно виявляючи в їх працях неминущі цінності для педагогічної науки і сьогоденної практики.

До курсу включено матеріали, які присвячені предмету й організаційно-змістовому полю педагогіки, вихованню й освіті людини в контексті передусім історії вітчизняної педагогічної думки і ґрунтовного розуміння основних тенденцій її сучасного розвитку.

Провідна ідея цього курсу полягає в тому, що педагогіка як «найдіалектичніша наука» постійно збагачується новими досягненнями теорії, практики й історичним досвідом минулого, поєднанням інноваційного і традиційно-

го, враховуючи різноманіття педагогічних орієнтирів сучасної людини при розв'язанні кардинальних проблем своєї життєдіяльності. Тому даний курс і підручник має енциклопедичний характер. Він буде корисним для педагогів-практиків, школярів та їхніх батьків, тобто всіх, хто не байдужий до нашого сьогоденного і майбутнього, живе в Україні, прагне піднесення її престижу і входження до світового освітнього простору.

Головне, до чого зводиться інноваційна сутність курсу, полягає в усвідомленні необхідності індивідуалізації педагогічних впливів, що потребує передусім суб'єкт-суб'єктних відносин у системі «вчитель-учень», «викладач-студент». Побудову таких відносин розглядаємо як могутнє підґрунтя формування педагогічної культури – складової загальної культури майбутнього фахівця, його підготовки до гуманного і компетентного розв'язання всіх життєтворчих проблем у системі більш високого порядку – «людина-людина».

Нині колектив кафедри загальної педагогіки та андрагогіки – на етапі удосконалення інноваційного курсу. Зберігаючи найцінніші ідеї курсу, важливо акцентувати увагу на реалізації принципів дитиноцентризму, толерантності, суб'єктності особистості. Повага, взаєморозуміння, компетентність учителя – шлях до серця дитини.

Усе це, в тому числі творчість видатних педагогів минулого забезпечує особистісний смисл роботи педагога, формування високого ставлення до професії становлення індивідуального стилю діяльності, що уможлиблює перехід від зовнішніх стимулів – до свідомого самоконтролю і професійного самотворення майбутнього вчителя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Бойко А. М.* Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації / *А. М. Бойко.* – К., 1996. – 297 с.
2. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки. – Київ, 1996. – 54 с.
3. Комп'ютерна програма з інтегрованого курсу. – Полтава, 2000. – 107 с.
4. Методика викладання і вивчення інтегрованого курсу. Теорія та історія педагогіки. – Київ, 1996. – 120 с.
5. Педагогіка : інтегрований курс теорії та історії / *за ред. А. М. Бойко.* – Ч. 1. – К., 2002. – 370 с.
6. Педагогіка : інтегрований курс теорії та історії : навч.-метод. посіб. : у 2 ч. / *за ред. А. М. Бойко.* – Ч. 2. – К. : ВІПОЛ; Полтава : АСМІ, 2004. – 504 с.
7. Педагогіка. Інтегрований курс. Модульний зміст та розподіл навчального матеріалу (I, II, III, IV модулі) / *за ред. А. М. Бойко.* – Полтава, 1995. – 203 с.
8. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги : підручн. / *за заг. ред. А. М. Бойко.* – К. : ВД «Професіонал», 2004. – 576 с.
9. Програма з педагогіки. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки. – Полтава, 1993. – 53 с.

АЛЛА БОЙКО

ИСТОРИЯ УКРАИНСКОЙ ПЕДАГОГИКИ В ПЕРСОНАЛИЯХ: ИННОВАЦИОННЫЙ КУРС КАФЕДРЫ ОБЩЕЙ ПЕДАГОГИКИ И АНДРАГОГИКИ

Впервые сделана попытка подойти к содержанию и методике изучения педагогики на основе современных достижений гуманитарных наук и историко-педагогического отечественного опыта прошлого, представленного в творческой деятельности 22 выдающихся украинских педагогов. Структура и содержание курса выстроена с учетом закономерностей развития педагогического знания и логики целостного педагогического процесса. По-новому, на основе принципов историзма, научной

объективности, плюрализма, эклективности, толерантности, единства теории и практики, национальных и общечеловеческих ценностей раскрыты главные вехи творческой биографии каждого педагога, освещены содержание научной и практической педагогической деятельности, проанализированы основные труды. В логике изложения и содержания материала учтена специфика и основные звенья познавательного процесса (восприятие, осмысление, усвоение, запоминание, закрепление и использование на практике), базовые психологические понятия (деятельность, сознание, потребности, мотивы и т. д.). Главное внимание сосредотачивается на формировании педагогически целесообразных, нравственно-эстетических, гуманных отношений центральных субъектов целостного педагогического процесса – учителя и ученика.

Ключевые слова: история украинской педагогики в персоналиях, инновационный курс, кафедра общей педагогики и андрагогики, интернационализация общества, учебный модуль, научный подход, методический комплекс.

ALLA BOYKO

HISTORY OF UKRAINIAN PEDAGOGICS IN PERSONALITIES: INNOVATIVE COURSE OF DEPARTMENT OF GENERAL PEDAGOGICS AND ANDRAGOGICS

An attempt to consider contents and methodology of study of Pedagogics on the basis of modern achievements of humanity and domestic historical pedagogical knowledge of the past, presented in activity of 22 outstanding Ukrainian pedagogues is completed. A structure and contents of the course are lined up taking into account development of pedagogical knowledge and logic of integral pedagogical process. Newly, on the basis of principles of historical method, scientific objectivity, pluralism, tolerance, unity of theory and practice, national and common to all mankind values the leading stages of biography of pedagogues are exposed, contents of their scientific and practical pedagogical activity is reflected, main writings are analysed.

A specific and basic links of cognitive process (perception, comprehension, mastering, memorizing, fixing and utilizing in practice), base psychological notions (activity, consciousness, necessities, reasons etc.) are taken into account in logic of exposition and contents of the material. Main attention is concentrated on forming pedagogically expedient, moral, aesthetic, humane relations of central subjects of integral pedagogical process – a teacher and a student.

The methodical complex worked out by the department was recommended by the Ministry of Education to introduction in practice of pedagogical educational establishments of Ukraine as alternative variant. At this time creative collective of Department of General Pedagogics and Andragogics proceeds work on further methodical providing of the integrated course of Pedagogics.

Scientific approach, which combines the programme, manuals and textbooks, is *attitude*. It allows to accent attention on personalities of a pupil and a teacher, a student and a pedagogue, their co-operation, relations and communication. The authorial collective develops and introduces the new paradigm of education in life.

Analytical and synthetic conception and separate conceptions of course, as well as all educational complex, consist in integration on national ground of historical, logical and theoretical pedagogical knowledge, and also differentiation of methods of its study and teaching for providing humanistic and personal orientation in forming of future teacher. Analytical and synthetic conception assists availability of material and selection of essence of pedagogues' activity.

Preparation of the course is predefined by urgent necessities: 1) acquaintance of future teachers with pedagogical heritage of the most outstanding Ukrainian pedagogues; 2) study of the integral becoming of the home historical pedagogical science taking into account its national features; 3) exposures leading tendencies, scientific ideas, generalization of creative experience of studies and education in the heritage of the prominent pedagogues.

Considerable attention is paid to the pedagogical and psychological aspects of pedagogues' creation that consonant to the ideas of the new paradigm of education, in particular, understanding of child's personality as a subject of education, confession of its uniqueness and unicity, orientation on humane, democratic principles of life activity.

For the course figures of the 22 Ukrainian pedagogues are selected on the basis of such principal information: 1) validity of pedagogical work and educational potential of heritage; 2) actualities of pedagogical activity for a revival and development of the national system of education in modern conditions; 3) accordance to the programme of the integrated course of theory and history of Pedagogics. Principle of chronologic approach is kept in the sequence of exposition of pedagogues' biography and activity.

Keywords: *history of Ukrainian pedagogics in personalities, innovative course, Department of General Pedagogics and Andragogics, internationalization of society, educational module, scientific approach, methodical complex.*

Одержано 14.04.2014, рекомендовано до друку 25.04.2014.